

ATSISVEIKINANT SU PROFESORE JADVYGA ČIURLIONYTE

1992 m. balandžio 1 d., eidama devyniasdešimt trečiuosius, Vilniuje mirė muzikologė, profesorė, daktarė Jadvyga Čiurlionytė. Ji ilgus metus buvo nenuilstanti M. K. Čiurlionio kūrybos puoselėtoja, studentų mylima ir gerbiama pedagogė, jautrios sielos rašytoja beletristė. Ji taip pat buvo mokslininkė, klojusi lietuvių muzikinės folkloristikos pagrindus. Visa, ką šioje srityje nuveikė J. Čiurlionytė, dar jai gyvai tebesant įėjo į lietuvių muzikos istoriją.

Apie J. Čiurlionytės plačiašakę, įvairiapusę asmenybę jau parašytas ir dar bus rašomas ne vienas išsamus straipsnis. Čia dar kartą pažvelkime į jos darbus, susijusius su lietuvių folkloro problemomis.

1937 m. kovo 15 d. J. Čiurlionytė atėjo dirbti į daktaro J. Balio vadovaujamą Lietuvių tautosakos archyvą muzikos eksperte. Ši data tapo jos ilgamečio folkloristinio darbo pradžia. Iki jos atėjimo archyve dirbo kiti muzikai — kompozitoriai A. Račiūnas, po jo — J. Karosas. Archyvas turėjo specialią muzikų komisiją, kuri 1936 m. buvo nutarusi “sudaryti ir išleisti nedidelį charakteringiausių dar nespausdintų melodijų rinkinį. Jis turėtų būti etnografinės melodijų antologijos pobūdžio, jame turėtų būti stropiai parinkta iš Archyvo rankraščių ir plokštelių per 100 melodijų, kurios atstovautų visus ar daugumą melodijų tipų ir būtų iš visų lietuvių gyvenamų vietų”¹.

Atėjusi į Archyvą, J. Čiurlionytė “muzikų komisijos” jau nuberado, ji buvo iširusi. Vėdėjas ir kiti bendradarbiai suprato, kad tokio darbo kolektyviai nepadarysi, jo turėtų imtis vienas žmogus. Šiuo žmogumi ir tapo jaunoji bendradarbė, ir jai netrukus darbas pavedamas, suteikiant “visišką laisvę muzikos dalykuose, bet kartu uždedant ir visą atsakomybę”². Po metų Archyvo leidžiamų tęstinių “Tautosakos darbų” V tomas “Lietuvių liaudies melodijos” jau buvo išspausdintas! Vietoj planuotų šimto melodijų jame pateikta trys su puse šimto dainų melodijų ir instrumentinės muzikos pavyzdžių. Dalį jų J. Čiurlionytė kruopščiai atrinko iš Archyvo rinkinių, o du šimtus — pati iššifravo iš fonografo plokštelių.

Studijuodama Archyve sukaupią medžiagą, antologijos parengėja pastebėjo nemažą melodijų tipų, būdingų tik vienai kuriai Lietuvos sričiai ir visai neaptinkamų kitose. Taip pradėjo aiškėti etnografinių sričių melodikos specifiniai bruožai, kuriuos, atrinkdama medžiagą, ji išryškino. Penkiuose knygos skyriuose pateiktos Aukštaičių, Žemaičių, Mažosios Lietuvos, Užnemuniečių, Dzūkų dainos, dar du skyrius sudarė žaidimai ir šokiai, instrumentinė muzika. Knygoje neapsiribota melodijų atrinkimu ir parengimu. Gale pridėtoje „Lietuvių etnografinės muzikos apžvalgoje“ jauna bendradarbiė drąsiai ėmėsi teoriškai aptarti melodijų būdingas savybes, ritmą, melodijos ir poetinio teksto santykį. Trumpai apibūdintos ir penkių knygoje išskirtų Lietuvos sričių dainų ypatybės. Visa tai buvo atrasta ir skelbiama pirmą kartą. Ši antologija ilgą laiką buvo vienintelis apibendrinamojo pobūdžio liaudies muzikos leidinys, iš kurio žinių sėmėsi vyresniosios kartos muzikai. Ir po karo juo ilgai dar naudojosi konservatorijos studentai, nors knyga buvo sunkiai gaunama ir keliavo iš rankų į rankas. Ne vienam kompozitoriui ji tapo kelrodžiu į lietuvių liaudies meno lobyną. (Pati J. Čiurlionytė yra sakiusi, kad kompozitorius E. Balsys prisiminė atmintinai kone visas ten išspausdintas melodijas, ne vieną jų vykusiai panaudojo savo kūrinuose.)

Darbas Tautosakos archyve kėlė daugybę klausimų ir problemų, susijusių su kaskart augančio melodijų masyvo tvarkymu. J. Čiurlionytė apmąstė ir „Tautosakos rinkėjo vadove“ išdėstė melodijų katalogo kūrimo principus³. Šie katalogavimo bandymai vėliau davė impulsą jaunesnės kartos folkloristams tęsti šios krypties studijas ir kurti toliau katalogo sistemą⁴. Tame pačiame „Vadove“ J. Čiurlionytė įdėjo skyrių, kaip užrašinėti liaudies melodijas. Čia atkreipiamas dėmesys į kitokią negu „dabarties muzikos“ liaudies melodijų derminę sandarą, pabrėžiama, jog „liaudies daina ne visuomet baigiasi mažoro ar minoro tonika“⁵, ir daug kitų, šiandien chrestomatiniiais tapusių dalykų. Muzikams, neturintiems specialių žinių apie folkloro ypatybes, bet norintiems prisidėti prie rinkimo, tai buvo labai svarbūs ir esminiai patarimai.

Istoriniai kataklizmai nutraukė J. Čiurlionytės darbą Lietuvių tautosakos archyve. Tuo laikotarpiu jos buvo patirta daug skaudžių išgyvenimų ir negandų.

Tolesni jos darbai po karo buvo susiję su Valstybine konservatorija, kurioje pradėjo dirbti 1945 m. Keletą metų skaičiusi liaudies kūrybos kursą J. Švedo vadovaujamoje liaudies instrumentų katedroje, 1948 m. ji sumano įsteigti Liaudies muzikos kabinetą, kuriame būtų kaupiama tautosakos medžiaga. 1950 m. buvo surengta pirmoji ekspedicija. Šis kabinetas pradėjo sistemingai rinkti tautosaką, įtraukdamas gausų būrį studentų. Ilgainiui jis išaugo į folkloro tyrimo centrą, kuris subūrė daug žinomų folkloristų.

Po karo J. Čiurlionytė tęsė liaudies dainų tyrimo ir publikavimo darbą. 1948 m. išleidžiamos "Lietuvių liaudies dainos vaikams", 1955 m. — dainų rinktinė "Lietuvių liaudies dainos" su plačiu įvadu ir komentarais. Pastaroji knyga, kurioje įdėta 295 dainos, buvo bene vienintelis prieinamas lietuvių folkloro šaltinis kitų Tarybų Sąjungos tautų muzikos tyrinėtojams, nes tekstai ir paaiškinimai buvo išversti į rusų kalbą. J. Čiurlionytės vardas tapo žinomas įvairių tautų mokslininkams, jie susidomėjo ir vertino jos darbus, o šitai sutvirtino jos pozicijas ir Lietuvoje. Tikriausiai neatsitiktinai pagrindinis J. Čiurlionytės folkloristikos veikalas "Lietuvių liaudies dainų kūryba" pirmiausia buvo išleistas rusų kalba⁶ ir tik po kelerių metų, 1969-aisiais jau lietuviškai pateiktas ir autorės papildytas, buvo išleistas Vilniuje. Studiją sudaro septyni skyriai, kiekviename gvildenama konkreti folkloristikos tema; antai IV skyriuje — derminė-intonacinė melodijų sandara, V — dainų ritmo savybės, VI — formos ypatybės, etc. Šioje studijoje buvo išplėtos ir pagilintos J. Čiurlionytės mokslinės pažiūros į liaudies meloso raidą, į galimus formavimosi kelius, į Lietuvos etnografinių sričių melodijų stiliaus ypatybes. Autorė dažniausiai rėmėsi savo pačios daugelio metų apmąstymais, studijomis bei intuicija — knygoje labai negausu nuorodų į kitų mokslininkų darbus. Ši studija ne vienai muzikologų kartai tapo vieninteliu teorinių žinių apie lietuvių liaudies muziką šaltiniu. Žinių iš jos sėmėsi teoretikai ir istorikai, kūrėjai ir visi besidomintys folkloru. Veikalas iki šių dienų yra gausiai cituojamas monografijose apie kompozitorius ir šiuolaikinės muzikos problemų analizėse.

J. Čiurlionytė folkloristikai nusipelnusi taip pat kruopščiu redaktorės darbu prie naujai išleistų senų liaudies dainų rinkinių. 1954-1955 m. ji iš naujo suredagavo A. Juškos "Lietuviškų dainų (trijų tomų) melodijas, kuriose reikėjo atstatyti natūralų, pirmųjų redaktorių schematintą arba iškraipytą dainos pulsą. Tuo pačiu principu ji vadovavosi ir redaguodama S. Stanevičiaus surinktas "Žemaičių dainų" melodijas, kurioms parašė paaiškinimus ir išanalizavo stilių. Paskutinis redakcinio pobūdžio darbas jos buvo pradėtas prieš daugelį metų, deja, taip ir liko nebaigtas. Tai Mažosios Lietuvos įžymaus rinkėjo Ch. Barčo dviejų tomų rinkinio "Dainų balsai" naujas leidimas. J. Čiurlionytė rinko medžiagą taip pat studijai apie Ch. Barčą, tačiau ir šis darbas nutrūko.

Folkloristams gerai žinomi ir smulkesni J. Čiurlionytės straipsniai, kurių ji paskelbė periodikoje, skaitė įvairiose konferencijose. J. Čiurlionytę pažino ir vertino užsienio mokslininkai. Neatsitiktinai Stanley Sadie laidykla būtent jai užsakė straipsnį apie lietuvių liaudies muziką savo leidžiamai enciklopedijai "The Grove Dictionary of Music and Musicians".

Tik prabėgomis pažvelgėme į J. Čiurlionytės paliktus darbus, keltus klausimus, gvildentas problemas. Gyvenimas nestovi vietoje, daug kas

ir moksle pakito, gimė naujos folkloro tyrimo metodikos, verčiančios naujai apmąstyti muzikinę lietuvių liaudies kūrybą. Profesorės nuveikti darbai įpareigoja pasiliekančiuosius. O ji iškeliaavo atgalios į savo numylėtus Druskininkus, į gelsvų smilčių kalnelį, kur ošia M. K. Čiurlionio vizijų karūnuotos pušys.

ŽIVILĖ RAMOŠKAITĖ

¹ Tautosakos darbai. K., 1938. [T.] 5. P. 5.

² Ten pat. P. 6.

³ Tautosakos rinkėjo vadovas/ red. Dr. J. Balys. K., 1940. P. 154-160.

⁴ *Puteikienė S. Sisteminis lietuvių liaudies dainų melodijų katalogas// Dainuojamosios tautosakos klausimai. V., 1968. P. 408-427; Četkauskaitė G. Lietuvių muzikinio folkloro klasifikacijos principai// Liaudies kūryba. I. P. 144-161.*

⁵ Tautosakos rinkėjo vadovas. P. 77.

⁶ *Чурлѳните Я. Литовское народное творчество. М.- Л., 1966.*

BIDDING PROFESSOR JADVYGA ČIURLIONYTĖ THE LAST FAREWELL

ŽIVILĖ RAMOŠKAITĖ

Summary

On April 1, 1992 in Vilnius, aged 93, died Jadvyga Čiurlionytė (b. December, 17, 1899 in Druskininkai), a musicologist, professor, Hab. Doctor. Besides multi-ranged musicological and pedgogical activities she was the founder of Lithuanian musical folkloristics.

Since 1937 was J. Čiurlionytė engaged in the research into folkloristics. In 1938 her first work "Folklore studies" Vol. 5 ("Lithuanian folk melodies") was issued, comprising 350 examples of song melodies and instrumental music. In "Guide to Folklore Collector", published in 1940, J. Čiurlionytė was the first in Lithuania to discuss the principles of forming the melody corpus. She also wrote a chapter giving explanations of how to record folk melodies.

The work was interrupted by the war and only in 1948, when J. Čiurlionytė established a cabinet of folk music in the Lithuanian State Conservatoire, was it revived. In 1948 her books "Lithuanian folk songs for children" (1948) a collection "Lithuanian folk songs" (1955) were issued. The most significant J. Čiurlionytė's study on folkloristics "Lithuanian folk song creation" was first published in Russian in Leningrad in 1966. After some years, in 1969, translated into Lithuanian by G. Četkauskaitė and supplemented by the author the book "Features of Lithuanian folk tunes" appeared.

J. Čiurlionytė also did much work preparing updated editions of old folk song collections the melodies of which required new and precize editing.